

ROZVOJ MORÁLNÍHO VĚDOMÍ ŽÁKŮ

Radim Chmelík

VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 128 s. ISBN 978-80-7367-386-4.

Autor doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D., se v publikaci zabývá v posledních letech velmi diskutovanou a aktuální problematikou morální vyspělosti žáků, její možnou nápravou a kultivací. Aktuálním je toto téma také v souvislosti s možnou realizací etické výchovy na základních i středních školách. Kniha je členěna do čtyř kapitol, přičemž každá zahrnuje pro lepší orientaci v textu několik podkapitol, v jejichž závěrech nechybí ani praktické didaktické inspirace, jež jsou od ostatního textu přehledně graficky odlišeny.

První, nejrozsáhlejší kapitola s názvem *Kapitoly z psychologie morálky* přibližuje vývoj dětské morálky z pohledu psychologických disciplín, zejména kognitivní psychologie, jejíž dva představitelé Jean Piaget a Lawrence Kohlberg významně přispěli k pochopení vývoje dětské morálky. V této souvislosti dochází podle Piageta ve vývoji morálního úsudku dítěte k rozlišení tzv. heteronomní morálky vycházející z příkazů a pravidel dospělých, jež mají být striktně dodržovány bez zohlednění polehčujících okolností. Autonomní morálka již slepě nelpí na pravidlech stanovených dospělými a dítě je schopno zvažovat okolnosti daného činu. Kohlberg člení vývoj nejen dětské morálky do třech úrovní – prekonvenční, konvenční a postkonvenční. Každá úroveň obsahuje dvě vývojová stádia. Kapitola se může ze svého názvu jevit jako čistě teoretická, není však tomu tak, její podstatnou část totiž tvoří podnětné a praktické výsledky autorových výzkumů v českých základních školách a mikropříběhy vytvořené oběma zmiňovanými psychology, jimiž lze zpestřit vyučovací hodiny. Velmi přínosné pro rozvoj morálky dětí a mládeže jsou také uvedená Kohlbergova morální dilemata (s následným didaktickým rozbořem), o nichž lze ve vyučování vést velmi vážnou a hodnotnou diskusi. Za cenné lze považovat i uvedené kritické připomínky a výtky ke Kohlbergově koncepci z pohledu dalších odborníků.

Následující podkapitoly se věnují navazujícím teoriím morálního vývoje od autorů Bulla, Turiela a Nucciho, jež obohacují výchozí Piagetovy a Kohlbergovy teorie. Další podkapitola upozorňuje na nedůslednost Piageta

a Kohlberga v odlišení mužské a ženské morálky, jelikož se jejich výzkum týkal pouze chlapců. Jako vzájemně odlišné postoje jsou uvedeny teorie Freuda a Gilliganové. V podkapitole *Analýza procesu morálního vývoje* lze nalézt souvislosti vývoje morálky s úrovní inteligence, jež jsou vzájemně v příčinném vztahu. Bez intelektuálního rozvoje a abstraktního myšlení není možný morální rozvoj. Intelligence ovšem může sehrát i negativní roli v mravní rovině, dítě s vyšší inteligencí dokáže mnohem efektivněji „chladně“ (racionálně, tedy bez emocí) kalkulovat své činy. Předposlední podkapitola popisuje dva známé a diskutabilní pokusy – Milgramovi učitelé a Zimbardovi dozorcí, jejichž smyslem bylo pojmenovat roli situačního zla v lidském chování. Opět nabízí i didaktické inspirace vycházející z těchto pokusů. V poslední podkapitole se dočteme o významu pojmu prosociální chování a jeho vyšší formě altruismu. Podle autora je nezbytné tyto kompetence rozvíjet již od mateřské školy.

Druhá kapitola s názvem *Kapitoly z mravní výchovy* pojednává o jejím vývoji v naší zemi – devastaci v důsledku uplatňování jediné „správné, vědecké“ ideologie marxismu-leninismu před rokem 1989 a o nových výzvách ve výuce etické výchovy po roce 1989. Předkládá také možné přístupy v její realizaci a upozorňuje na nevhodnost jednostranně převažujících metod a forem výuky – zejména výuky frontální. V kapitole se čtenář dozví, že cíl a obsah mravní výchovy na školách by neměl být náročný – akademický, nýbrž ryze praktický – vychovávat žáky ve svobodné a odpovědné osobnosti s důrazem na vytváření kladných mravních vlastností. Pozitivem této kapitoly je uvedení mnoha metod rozdělených do kategorie přímých a nepřímých, které zefektivňují proces mravní výchovy.

Třetí kapitola *Škola a výchova k hodnotám* se teoreticky zabývá podstatou hodnot a jejími druhy v kontextu filosofické disciplíny axiologie. Autor v ní upozorňuje na zneužití výchovy ke vštěpování hodnot, jež jsou v rozporu s ideály humanity v důsledku realizace ideologických doktrín – politických, rasových, třídních, náboženských apod. Varuje také před relativizací hodnot v současné české společnosti. Ještě před samotnou realizací mravní výchovy je nutné vymezit základní mravní hodnoty, k nimž by měli být žáci a studenti v demokratické společnosti vedeni. K tomuto cíli slouží opět přílohy v závěrech podkapitol s konkrétními metodami vyjasňování hodnot a další didaktické inspirace.

Závěrečná čtvrtá kapitola nese název *Škola a její možnosti výchovy charakteru žáků* a představuje dva v zahraničí realizované a osvědčené projekty ve výchově charakteru uznávaných autorů Lickonyho a Berkowitze. Oba projekty jsou představeny z hlediska jejich obsahu a principů, zároveň je zde výčet jednotlivých pozitivních dopadů ve školách, na nichž byly uskutečněny.

Poslední stránky publikace patří dvěma evaluačním dotazníkům pro učitele, pokud se odhodlají k cílenému praktickému působení v oblasti mravní výchovy na své škole. Pomohou jim zjistit, zda se tento nelehký úkol daří naplňovat.

Publikace *Rozvoj morálního vědomí žáků*, přes poměrně široké penzum teoretických informací, nabízí učitelům kvalifikovanou a v zahraničí ověřenou pomoc v oblasti morální a etické výchovy, jejíž obsah, možné metody a techniky její realizace jsou odbornou veřejností žádané a diskutované. Četné praktické náměty v publikaci zcela jistě napomohou tomu, aby se z etické výchovy nestaly hodiny planého moralizování, a naopak přispějí k efektivní výchově morálně vyspělého demokratického občana, po němž již dlouhou dobu volá česká společnost i pedagogové.

Kontakt na autora:

Mgr. Radim Chmelík
Gymnázium Uničov
Gymnazijní 257
78391 Uničov
e-mail: chmelikr@seznam.cz